

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

İKAN Akli İlimler Merkezi

Bismillâhirrahmânirrahîm

Hamd, bizleri irşâd etmek için el-Kitâb'ı indiren âlim ve mütekellim Bârî sübhânehuya hastır. En güzel salât ve selâm ise vahyolunan el-Kitâb'ı bize eksiksiz teblîğ ve talîm eden Habîb-i Kibriyâ'ya aittir.

Emmâ ba'd:

Birkaç ay önce önüme İsmail Kara hocanın “bir sayfalık kitap olabilir mi?” sorusuna cevap aradığı kısa bir yazısı çıkmıştı. Yazıyı mütalaa ettiğimde hocanın çok kıymetli bir sorunun peşinden gittiğini fark ettim. Kara hoca, günümüzde üniversite çevrelerinde muteber olan bazı sözlüklerden hareketle kitap (veya bu yazının devamında gösterilmeye çalışılacağı üzere kitâb) mefhûmunun bir tanımını yapmaya çalışıyordu. Bu tanımlar farklılaşsa bile hocanın da işaret ettiği üzere yazılı olması ve belli bir yekûnu kapsayacak bir hacimde olması gerektiği noktalarında birleşiyordu. Bu tanımları inceledikten sonra İslam dünyasında yüzyıllar boyu rahlede ders kitabı olmuş bazı kitapları göstererek onların tek sayfalık olmasından hareketle güncel sözlüklerdeki tanımların bu eserleri kapsamadığını beyan ederek tanımların eksikliğini ima ediyordu. Bu kıymetli tesbit ve katkılarına rağmen hoca araştırmasını burada sonlandırarak başta sorduğu sorunun cevabını ucu açık şekilde bırakıyor.

İlgili yazıyı mütalaa ettikten sonra hocanın değindiği konularda, bıraktığı yerden kendim düşünmeye başladım. “‘Kitâb’ın mâhiyeti nedir?”, “Sâlih selefimizin ıstılahında farklı kullanımları var mıdır?”, “Rahlede temsil edilen kitâb ile bugün ticari bir meta haline gelen kitap mâhiyetlerinin kapsamı birbirine benzer mi yoksa farklı mı?”... Aylarca bu hususlar hakkında düşünüp kendime sorular sordum. Sabık mütalaalarımın ve tefekkürlerimden hareketle de bu sorular için cevaplar aradım. Nihayet bu sorulara dair kendimce bazı cevaplar buldum. Mevzu bahis cevaplar sayesinde ilgili soruları zihnimde noktaldıktan sonra birkaç ahiret kardeşimle paylaşıp müzakere ettim ve meseleyi kendim için kapattım. Bir faydasının olacağından emin olmadığım için de yazıp fâş etme gereği duymadım. Tâ ki dün gece Habîb-i Kibriyâ'ya (en güzel salât ve selâm O'nadır”) misafir olmak için uçağa binene değin.

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

Uçakta aylar öncesinde fikir hazinemın tozlu raflarına kaldırdığım bu düşünceler bir anda tüm berraklığı ve tertibiyle zihnime hücum ettiler. Bunun üzerine günahlarımla, hasta kalbimle ve emellerimi taşımaktan aciz bedenimle huzuruna gittiğim Rasulullah Efendimiz (en güzel salât ve selâm O’nadır) için belki bir hediye olur ümidi ve heyecanımla kendime ketmettiğim bu meseleleri paylaşmak istedim. Şu an O’nun ayaklarının dibinde O’na tevessül ederek tüm noksanlıklarım ve acizliğime rağmen Erhamurrâhimîn’den muvaffakiyet niyaz ediyorum. Bize dendi ki el-Kerîm olan ev sahibi, misafirini eli boş çevirmez. Biz O’nun keremine sığınıyoruz.

Bu uzun mukaddimeden sonra şunu söyleyebilirim ki bu risâle iki fasıldır.

Birinci Fasl: Kitâb ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı Hakkındadır

Bu faslın gâyesi “Rahle menhecinde ıstılah olan ‘kitâb’ ile bugün kullanılan ve ticari bir meta halini alan ‘kitap’ lafızlarının mefhûmları arasında ‘umûm husûs min vechin vardır” kaziyyesinin ispatından başka bir şey değildir. Bu kaziyyenin ispatı ise iki hususun beyanına tevakkuf eder. Dolayısıyla birinci fasıl iki mukaddime[1] ve bir kaziyyenin beyanını ihtiva eder.

Birinci Mukaddime: Kitâb Mâhiyetinin Beyânı[2]

Rahlede “kitâb mâhiyetinin beyânı” gibi hususlar doğrudan soru şeklinde sorulsa da cevabı bu şekilde müstakil olarak verilmez. Hassaten rahlede diz kırmadan, bu veya benzeri bir eseri okuyarak bu hususu açıklamaya çalışmak sâlih üstadlarımızın başvurmadiğı bir yoldur. Tüm bu nedenlerden dolayı şu satırları yazdığım esnada bir bidate adım attığımı da farkındayım. Ne yazık ki rahlenin her geçen gün kan kaybettiğı, rahleye intisap etmenin zül sayıldığı ve rahleye yıllarca devam eden şekilde emek verenlerin tahkîr edildiğı bu devirde belki bazı hatalı tasavvurların düzeltilmesine vesile olur ümidiyle Fahr-ı Kâinât Efendimiz’e (en güzel selâmlar ve salât O’na olsun) de sığınarak bir iyiliğe vesile olur ümidiyle haddim olmayan böyle bir iş için kolları sıvadım. Rabbim bu ameli, hasen bidate dönüştürsün.

Kitâb, kelime anlamı itibariyle yazılı nesne demektir. Ancak rahle ehlinin örfünde, kelime hususî bir anlam kazanmış ve geniş anlamının kapsamı daralmıştır. Nitekim yazılan mektuplar, şiirlerin derlendiğı dîvânlar ve ulemanın bazen kendi fikirlerini bazen de mütalaa ettikleri eserdeki önemli hususları kayıt altında tutmak için not defteri benzeri amaçlarla

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

kullandığı mecmualar kitâb ıstılahının misdâkı olarak kullanılmazlar. Bu örfî tercihler rahle ehlinin ıstılahında kitâbın hususî bir anlamı olduğuna delalet eder. Bu durumda ilim ehline göre kitâbın ne olduğuna yakından bakmak gerekir. Ancak rahle ehline göre kitâb mâhiyetinin ne olduğuna dalmadan önce rahlenin ne demek olduğu ve bizim için önemi hakkında bazı hususları, bugün unutulmaya yüz tuttuğu için, hatırlamakta yarar olduğunu düşünüyorum.

Rahle her adımı ve seviyesi ile mütekamil bir mekteptir. Bu mektepteki her bir tarif, her bir taksim, her bir kazıyye ve her bir bahs-u nazar bu muhkem binanın inşası için gerekli olan kolonlar veya tuğla mesabesinde. Nasıl ki muhteşem bir eve bakıp onun güzelliği karşısında büyülenen bir kişi evin tüm detaylarını ve inceliklerini o anda göremez veya zor görür... Örneğin koca salondaki ufak bir vazo veya tablo detayı salonun tüm ihtişamını farklı bir seviyeye çıkarabilir. Yahut bir evin kütüphanesindeki mobilyalar ve halı arasındaki uyum kütüphanedeki kitapların ihtişamını daha da görünür kılabilir. Ancak evi ilk defa ziyaret eden birinin tüm bu detayları hakkıyla bilmesi, eğer bu alanda hususi bir tahsili ve bilgisi yoksa, mümkün değildir. Aynı şekilde rahlede tartışılan her bir mesele ve husus bu şekilde muhkem bir binanın sağlam bir projesinin parçası olduğuna delalet eder. Rahleyle hemhâl oldukça bu incelikler kendini emekçisi olan talebeye açar. Öte yandan bu incelikler hakkında tefekkür edilmediğinde tıpkı her sabah işe gitmek için evden çıktığımızda sokakta gördüğümüz ama başka bir ortamda sorulduğunda (Allah muhafaza) hatırlamadığımız önemsiz bir detaya dönüşebilir. Bu nedenle “nedir bu kitâb?” diye soran mollaların tartışmalarına biraz daha dikkat kesilmemiz gerekecektir.

Üstadlardan miras kalan rahlede, birçok eserin başında kitâb mâhiyetine “nedir bu?” şeklinde soru sorulup işaret edilen şeyin “bu”luğu (*hâziyyet*) hakkında kapsamlı tartışmalar yürütülmüştür. Bu yolun büyükleri, bizim gibi kusurlu ve zayıf talebelerin ilimleri sahih bir şekilde öğrenip yetişmesi için bir eser telîf ettiklerinde eserin girişinde “bu ... ilmine dair bir kitâbdır” şeklinde bir cümle kullanır. Bu cümlede geçen “bu” kelimesinin neye işaret ettiği hakkında çok uzun tartışmalar yapılmış ve kitâb mâhiyeti hakkında beyân getirilmiştir. Bu tartışmalara kulak verirse rahle ehlinin sahiplerinin kitâb mâhiyeti ile neyi murâd ettiklerini idrak edebiliriz. Ancak bu tartışmaların neye taalluk ettiği maalesef bugün ilim ehli olma iddiasında olan kişiler tarafından anlaşılmadığı için ne yazık ki genellikle (*hâşâ*) laf kalabalığı olarak görülmektedir. Şimdi üstadlarımızın sadrından aldığımız bu tartışmayı okuyanın anlayacağı dile dönüştürerek rahle ehli indindeki kitâb mâhiyetinin anlamı

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

hakkında felsefi bir tartışmaya büründürmeyi hedefliyoruz.

Bir kaziiyenin mevzusunda ne var ise kendisi hakkında hüküm verilen o'dur. Örneğin “bu bir elmadır” kaziiyesinde “bu” ile işaret ettiğim şey her ne ise işte “elma olmaklık” vasfını kendinde barındıran nesne de o olmalıdır. Aksi taktirde bu kaziiye doğru bir hüküm içermemiş olacaktır. Benzer şekilde ilim eserlerinin girişinde geçen “bu ... ilmine dair bir kitâbdır” ifadesinde “bu” ile işaret edilen her ne ise “kitâb” olma vasfına sahip olan şey de o olmalıdır. Bu durumda mollaların eserlerinin girişinde bahsettikleri “bu”yu anlamadan neye kitâb vasfı verildiği anlaşılamaz.

“Bu” ifadesi bugünkü Türkçe gramerde işaret zamiri olarak isimlendirilir. Ancak “işaret zamiri” terimi, rahlenin ıstılahlarına muhalif olduğu için biz kullanmayacağız. “Bu” bir işaret ismidir ve asıl anlamı itibariyle görülür olana delalet etmesi için vazolunmuştur. Dolayısıyla “bu” diye işaret edilen her ne ise onun göz önünde olması gerekir. Bu durumda kitabın girişinde “bu ... ilmine dair bir kitâbdır” şeklindeki bir cümlede geçen “bu” ifadesinin hangi görünür şeye delalet ettiğine yakından bakmak gerekir.

Müelliflerin kitâbların girişinde “bu” diye işaret edilen şey görülür olan bir şey ise bu durumda rahledeki eserlerin dîbâcesi veya mukaddimesi olarak geçen yerin eserin telifi tamamlandıktan sonra yazılması gerekir. Çünkü öncesinde hakîkî anlamıyla bir görülür olmadığından eserin telifi bitmemişken esere “bu” diye işaret etmek mümkün değildir. Bu durumu düşüncemize yaklaştırmak için şöyle bir durumu hayal edebiliriz:

Ebherî'nin (rahimahullah) rahle ehli için yeni bir kitâb telif etmeye başladığını düşünelim. Önüne kağıtlarını almış, mürekkep kabını kenara koymuş, divitini açmış ve eseri yazmak için kolları sıvamış. İlk sayfaya besmele, hamdele, salvelesini yazmış, emmâ ba'd ifadesini söyleyip “bu, mantık ilmine dair bir kitâbdır” ifadesini eklemiş. Tam o esnada biz elimizde çay tepsisi ile içeri giriyoruz ve Hazret'in önüne çayını koyuyoruz. İstemsizce gözümüz sayfaların üstünde geziniyor ve “bu, mantık ilmine dair bir kitâbdır” cümlesi dikkatimizi çekiyor. Bunun üstüne hocaya “üstad buradaki 'bu' ismi neye işaret ediyor?” diye sorduğumuzu düşünelim. Ebherî Hazret'in buna vereceği cevap bilfiil görülür olanlar olamaz. Çünkü halihazırda önümüzde görülür olan bir kitâb değil, birkaç kâğıdın üzerine yazılan birkaç satırlık duadır. Bu durumda Ebherî üstadımızın “bu” ile işaret ettiği şey görülür olanın dışında bir şey olmalıdır. Ancak “bu” isminin vazolunduğu asıl anlam görülür

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

olana dair olduğundan bu anlamın dışına çıkıp görülmeyene de “bu” diyerek işaret etmek hakîkî anlamın ötesinde mecâzî bir anlam kastetmeyi gerektirir. Öte yandan hakîkî anlamın yerine mecâzî kastetmek için birkaç şart vardır: 1) mevcûd kullanımdaki durum hakîkî anlamın kastedilmesini imkânsız kılmalıdır (Ebherî Hazretin kullanımında hakîkî olarak görülür olanlar birkaç boş sayfa ve o sayfalar dışında bir sayfaya yazılan bazı dua cümleleri olması nedeniyle burada hakîkî anlamın irade edilmesinin imkânsız olması şartı sağlanmıştır), 2) mecâzî anlam ile hakîkî anlam arasında bir alaka ve bağlantı kurulmalıdır.[3] Bu durumda buradaki alakanın ne olabileceğine bir bakmamız gerekir.

Görünür olan tüm açıklığıyla insanın önündedir. Elini biraz uzatsa veya belki biraz çaba harcarsa ulaşılabilir olan bir şeydir, görünür olan. Göz herhangi bir görme problemi yaşamıyorsa kişi görünür olan ile olduğu hal üzere temas kurar. Şayet “bu” ile işaret edilen mecâzî bir şey ise burada söz konusu olan mecâzî şeyin de tıpkı görünür olan gibi olduğu hal üzerine idrak edilmesi gerekir. Hakeza bu mecâzî anlamın delalet ettiği şeyin tüm açıklığıyla ortada olması ve kişi sağlıklı aletleriyle teveccüh ettiğinde yeterli çabayı sağlarsa ulaşılabilir olması gerekir. İmam Ebherî (Allah O’nun derecesini âlî eylesin) üzerinden verdiğimiz örnekte Hazret’in “bu” ile işaret ettiği şey kendi zihnindeki fikirlerdir.

Ebherî’nin (Allah O’ndan razı olsun) “bu” ile işaret ettiği fikirlerin, zihin dünyasına uğrayıp geçen herhangi bir fikir olmaması beklenir. Çünkü zihnindeki anlamlar hakkında, görünür için kullanılan “bu” işaret ismini kullanmasından; kitaplaşmaya namzet olan düşüncelerinin kristalleşerek berraklaştığını ima ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Ebherî’nin (Allah O’nu Rasulullah’a komşu eylesin) kitâblaştırmaya çalıştığı fikirleri o denli olgunlaşmış ve pişmiştir ki sanki O, kendi zihninin sokaklarında gezinirken kitâb olacak bu fikirlerini gözle görür gibi önünde hissetmektedir. O, sadece fikirlerini olgunlaştırarak kristalleştirmemiş; sağlıklı bir talep ve uygun bir uğraş sonucunda muhatabı olan öğrencilerin de o fikirlere tıpkı ait olduğu halde, yani o berrak kristal halinde, ulaşabileceğini de ifade etmiştir.

Ulemanın yazmaya niyet ettiği kitâbların, satırlara dökülmeden önce onların zihninde bir tür kristallik netliğinde olduğunun bir göstergesi de bir veya birkaç oturuşta yazılan müstakil eserlerdir. Buna ziyadesiyle örnekler vermek mümkündür. İmam Şâfiî’nin *er-Risâle*’si, İmam Gazâlî’nin *Eyyühe’l-veled*’i, İmam Râzî’nin *el-Hamsûn*’u, Devvânî’nin *Şerhu Risâleti Nefsi’l-emr*’i ve Molla Fenârî’nin *el-Fevâidü’l-Fenâriyye*’si (Allah cümlesini Cennet’in en üst makamlarında ağırlasın) bu kabilden eserlerdir. Fikirler zaten alimlerin zihninde

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

kristalleştiği ve neredeyse “ahan da bu” şeklinde işaret edilesi bir hal aldığı için, ihtiyaç anında bu kristalleşen berrak fikirleri birkaç saat içinde veya birkaç oturumluk vakit ayırma durumunda yazıya dökmeleri mümkün hale gelmiştir.

Ebherî'nin (Allah yerdekileri ve göktekileri O'ndan razı eylesin) hakîkî olana delalet etmesi amacıyla vazedilen “bu” işaret ismini görünmeyen bir şey için kullanmasından hareketle rahle ehlinin ıstılahı olan kitâb mâhiyetinin, netlik kazandığını ifade etmek mümkündür. Bir şeyin kitâb mâhiyetinin misdâkı olabilmesi için iki hususu barındırması lazım: 1) yazılı bir metin (bu metnin bugünkü teknolojinin imkânlarıyla dijital formatta olup olmaması önemli değildir), 2) söz konusu yazılı metnin delalet ettiği fikirlerin ve anlamların ait oldukları ilk zihinde yekpare ve mütekamil bir yapıda olması. Dolayısıyla bu iki hususu birlikte barındıran bir eser, uzunluğuna veya kısalığına bakılmaksızın hangi konuya dair olursa olsun kitâb mâhiyetinin bir ferdi olacaktır. Ancak bu iki hususu birlikte sağlamayan örneğin şiir divânları kitâb mâhiyetinin bir parçası olmayacaktır. Çünkü her ne kadar ortada yazılı bir metin olsa da, bunun yanı sıra bu metnin içindeki kaside ve gazeller kendi içinde bir anlam ve düşünce bütünlüğüne sahip olsa da, kasideler ve gazeller birbiriyle her zaman bir anlam bütünlüğü içinde olmadığından rahle ehli şiirlerin derlendiği eserlere kitâb değil, dîvân ismini itlâk eder.

Rahle ehline göre yazılı metinlerin tamamının kitâb mâhiyetinin fertleri olmadığına dair bir başka örnek de Molla Gelenbevî'den (Allah makamını âlî eylesin) verilebilir. İmam Gelenbevî (rahimehullah) mantık, kelam, felsefe, usûl, belağat, nahiv ve vaz' gibi birçok ilimde belirli konular hakkında kısa metinler yazmıştır. Bu metinlerin her biri kendi içinde bir bütünlük ve yekparelik yakaladığı için onlara “bu” diye işaret edilebilmektedir. Bu nedenle de onların her birini kitâb mâhiyetinin ferdi saymak yerinde olacaktır.[4] Ancak tüm bu kitâbların toplamı olan *İmtihân Risâleleri* “mecmua”sı ise risâleler arası konu birliği olmadığı için kitâb olarak görülmez, görülemez.

Ebherî (Allah varsa bizim salih amellerimizin tamamını aynıyla O'nun da defterine yazsın) üzerinden ele aldığımız bu hayali senaryo ile rahle ehline göre kitâb mâhiyetinin ne olduğu biraz açıklık kazandı. Ancak tüm bu açıklamalar O'nun dîbâcesinde geçen “bu, mantık ilmine dair bir kitâbdır” cümlesini kitâbın geri kalanını yazmadan önce yazdığını varsaydığımız bir durumda ele aldık. Diğer tarafatan bir kitâbın meseleleri ve tartışmaları tümüyle ele alındıktan sonra da mukaddime kısmı yazılabilir. Nitekim bugün kitap olarak önümüze çıkan

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

eserlerin büyük bir kısmı içerik bittikten sonra önsözün yazılmasıyla son halini alır. Bu ihtimalden hareketle, Ebherî'nin (Allah makamını âlî eylesin) mukaddimesini eseri yazdıktan sonra kaleme aldığı, dolayısıyla “bu, mantık ilmine dair bir kitâbdır” ifadesindeki “bu” ile zihindeki anlamlara değil, bizzat tamamlanmış yapıya delalet ettiği iddia edilebilir. Şayet bu iddia doğru ise bu durumda “bu” mecâzî anlamıyla fikirlere delalet edecek şekilde değil, bizzat meseleleri incelemeyi bitirmiş ve bir yekûn oluşturan metne işaret etmiş olacaktır. Yukarıdaki misalimizi bu duruma da uyarlayarak devam ettirirsek karşımıza şöyle bir durum çıkacaktır:

Ebherî'nin (Allah O'nu Cennetin en üst makamlarında gezdirsin) odasına tekrar bir tepsiyle girip çay servis ettiğimizi hayal edelim. Gene önündeki sayfaya besmele, hamdele, salvele ve emmâ ba'd yazdıktan sonra “bu, mantık ilmine dair bir kitâbdır” dediğini düşünelim. Ancak bu sefer farklı olarak diğer düşünce deneyindeki gibi Hazret'in önünde boş sayfalar olmasın ve zaten öncesinde mantığın tüm gerekli meselelerini diğer sayfalara yazmış, ve meseleleri incelemeyi bitirmiş olsun. Bu durumda Üstad'ın önündeki “bu, mantık ilmine dair bir kitâbdır” ifadesindeki “bu” işaretiyle önündeki görünür olan kâğıt tomarını ve o kâğıtların üstündeki yazıları kastetmiş olabilir. Nitekim birçok ibtidâ seviyesindeki eserde de üstadlarımız yeni başlayan talebenin zihni karışmasın, merâtibü'l-vücûdun en zor meselelerine vukufiyet gerektiren bu konular yüzünden asıl meselelerden uzaklaşmasın diye “eğer mukaddime teliften önce yazıldıysa ‘bu’ zihindeki manalara, teliften sonra yazıldıysa görünür olana işaret eder” şeklinde teshil kabilinden bir ifade kullanır. Ancak Abbâdî, Cürcânî, Devvânî, Gelenbevî, Kul Ahmed ve Adâlı başta olmak üzere müteahhir ulemanın hemen hepsinin ifadesiyle bu konuya dair tahkîkî görüş bu şekilde değildir.

Muhakkik müteahhir ulemanın ifadesine göre müellif mukaddimeyi teliften önce de yazdıysa sonra da yazdıysa “bu” ile işaret edilen zihindeki berrak yekpare anlamlar olmalıdır. Çünkü rahle ehlinin muhakkiklerine göre kitâb olan şey yalnızca yazılı metin değildir. Bilakis zihindeki kristal anlamlara delalet eden yazılı metin kitâbdır. Bu delalet bağı olmaksızın yazı tek başına kâğıtların üzerine belirli düzen ve açılarla akıtılmış mürekkep damlalarından başka bir şey değildir. Bu durumu anlamak için Ebherî (Allah O'ndan razı olsun) ile alakalı misalimizi devam ettirirsek şöyle diyebiliriz:

Hazret'in çayı alıp dîbâcesini tamamladıktan sonra son bir kez kontrol edip kâğıtları düzenleyip bize teslim ettiğini düşünelim. Teslim ederken de “evladım, talebe kardeşlerinle

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

birlikte ‘bu’ nüshayı yarına kadar istinsah ederek çoğaltın, yarından itibaren bu eseri ders olarak okuyacağız” dediğini düşünelim. Şimdi bu cümledeki “bu nüsha” ile kastedilen şey şüphesiz belli bir düzen ve tertip ile bir araya getirilmiş yazılı kağıtlardan başka bir şey olamaz. Buradaki anlamıyla “bu” bir meta için kullanılmıştır. Talebeler henüz anlamlara vakıf olmadığı için şimdilik ortada sadece üstü yazılı kağıtlar topluluğu vardır. Bu cümledeki “bu” ile “bu, mantık ilmine dair bir kitâbdır” cümlesindeki “bu” aynı şeye işaret etmez. Birincisi bir meta olan nüshaya işaret ederken, diğeri berrak anlamları barındıran bir zihin dünyasına işaret eder. Dolayısıyla o “bu”, bu “bu” değildir.

Şayet bunu anlamakta zorlandıysak misali devam ettirelim. Hocamız Ebherî’nin (Allah O’ndan razı olsun) istediği gibi nüshayı çoğalttığımızı düşünelim. Ertesi gün sabah namazını müteakip günlük görevlerimizi yaptıktan sonra derse başladığımızı düşünelim. Ders için Hazret’in odasına yedi talebe uygun şekilde doluştuk. Hocanın nüshasıyla birlikte odada sekiz nüsha bulunuyor şu anda. Hocanın asıl nüshasında geçen “bu, mantık ilmine dair bir kitâbdır” cümlesindeki “bu” sadece Hocanın önündeki kâğıt tomarlarına mı delalet ediyor yoksa odadaki diğer yedi nüshaya da delalet ediyor mu? Şüphe yok ki her bir nesne, meta olması hasebiyle biriciktir ve diğerinden ayrıdır. Şayet hocanın nüshası olan asıl metindeki “bu” tüm bu nüshalara delalet ediyorsa bu durumda “bu” değil, “bunlar” demesi gerekirdi. Ancak öyle demiyor Üstad. Bu nedenle “bu”nun delaletiyle alakalı gözde kaçırılan bir nokta olmalıdır.

Gözden kaçan noktanın ne olduğuna değinmeden önce muhtemel bir itiraza yer vermek meselenin akışı için faydalı olabilir. Buraya kadar devam ettirdiğimiz düşünce deneyi hakkında birisi bize şöyle bir soru sorabilir: “iyi de neden her nüshadaki “bu” sadece önündeki kâğıt tomarına delalet etmesin ki, neden Hocanın nüshasındaki “bu” diğerlerinin tamamına delalet etmek zorunda olsun ki?” Bu sorunun cevabı çok basittir. Çünkü hepimiz nüshalarımızın farklarına rağmen “aynı” kitâbın dersine katıldığımızın farkındayız. Nüshaların bireysel farklarına rağmen dersi “bir” yapan onu bir arada tutan yazılı metaların farklılıkları değil, odadaki tüm yazılı metinlerin aynı ve bir anlam dünyasına delalet ediyor olmasıdır. Şayet misalin bu hali de kâfi gelmediyse bu senaryoyu bir adım daha ileri götürelim:

Tüm öğrenciler sınıfta hazır bulunduktan sonra Hazret’in dersi başlattığını düşünelim. Hazret önündeki nüshadan tane tane okuyarak şerh ediyor. Yaptığı duaların anlamını birçok

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

farklı ilimle ilişkili olacak şekilde açıklıyor. Devam edip emmâ ba'd diyor. Sonra o can alıcı cümleyi telaffuz ediyor: “bu, mantık ilmine dair bir kitâbdır”. Şimdi karşımızda birbirinden tamamen farklı iki “bu”muz var. Biri yazıdaki “bu”, diğeri sesteki veya lafızdaki “bu”. Şimdi Hocanın mübarek ağzından çıkan lafızdaki “bu”nun neye delalet ettiğini düşünelim. Şayet lafızdaki “bu” yazılı olana işaret ediyorsa sadece Hocanın önündeki nüshaya delalet edecektir. Ancak bizler hocanın ders takriratını önümüzdeki nüshadan takip ettiğimiz için şayet lafızdaki “bu” sadece hocanın nüshasında delalet edecekse bu durumda dersin birliğinden bahsedilemez. Çünkü O’nun önündeki “bu” sadece O’nun önündeki nüshaya delalet ediyorsa bu odadaki diğer kişilerin hocayla “aynı” kitâbı okuduklarından bahsedilebilir mi? Şayet Hoca’nın nüshasındaki “bu” O’nun önündeki kâğıt tomarına işaret ediyorsa bu durumda şu sonuca ulaşmak zorundayız: odadaki sekiz kişi aynı kitâbın dersini takip etmemektedir. Halbuki biraz sakince düşündüğümüzde bu fikrin çok absürt olduğu hemen ortaya çıkacaktır. Sekiz nüshanın tamamının da aynı kitâb olduğu açıktır. Onlara bu birliği veren de nüshalardaki yazıların Ebherî’nin (rahimehullah) zihnindeki anlamlara delalet ediyor olmasıdır. Dolayısıyla ister yazıdaki “bu” hakkında konuşalım, ister lafızdaki “bu” hakkında konuşalım işaret isimlerinin delalet ettiği şey Üstad’ın zihnindeki anlamlardır.

İmam Ebherî’den (Allah tüm ilim ehlinin cühdünü O’nun defterine aynıyla yazsın) hareketle verdiğimiz misallerden “bu, mantık ilmine dair bir kitâbdır” cümlesindeki “bu” ifadesinin, müteahhir muhakiklerin de beyan ettiği üzere, işaret edebileceği yedi ihtimalin bulunduğu anlaşılmaktadır: i) zihindeki kristal anlamlar, ii) yazılı kağıtlardaki nakışlar (harfler), iii) lafız/lar, iv) zihindeki anlamlar + yazılı nakışlar, v) zihindeki anlamlar + lafız/lar, vi) yazılı nakışlar + lafız/lar, vii) zihindeki anlamlar + yazılı nakışlar + lafız/lar. Bir şeyin kitâb olup olmadığına o nesnenin telaffuz ediliyor olmasının hiçbir etkisi olmadığı için iii, v, vi, ve vii ihtimallerinin söz konusu olamayacağı aşikarlık kazandı. Yukarıdaki misallerden ve takrirlerden de yazının tek başına kitâb mâhiyetini tekavvum ettirmeye kabil olmadığı anlaşıldığına göre geriye iki ihtimal kalıyor: i ve iv. Şayet üstadlarımızdan birisi eserinin dîbâcesini geri kalanlardan önce yazdıysa bu durumda kitâb diye işaret ettiği şeyi zihnindeki berraklaşmış yekpare anlamlardır. Ancak mollaların zihnindeki her kristal yekvücûd düşünce manzumesi de kitâb mâhiyetinin ferdi olamaz. Böyle bir yapının kitâb mâhiyetinin misdâkı olabilmesi için halihazırda yazıya geçmemiş olsa bile yazıya geçirilmeli ve bu yazılı metinle zihindeki kristal anlamları ait olduğu zihnin dışındakilere de açacak bir delalet yapısına sahip olmalıdır. Öte taraftan dîbâce metinden sonra yazılmışsa bu durumda kitâb mâhiyeti iv ihtimalindeki gibi doğrudan zihindeki anlamlara delalet ediyor olması

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

haysiyetiyle yazılı metni kapsıyordu. Her iki durumda da rahle ehline göre kitâb mâhiyetini tekavvum ettiren iki unsur vardır: i) zihindeki kristalleşmiş tek parça halindeki anlamlar, ii) zihindeki anlamlara delalet eden yazılı metin.

Tüm bunlar açık olduğuna göre rahle yolunu inşa eden mübarek zâtların neden şiir divânları için kitâb ismini ıtlak etmedikleri anlaşılır olmuştur. Benzer şekilde kitâb mütalaa ederken ilim ehlinin aklına gelen hususları kayıt altına aldığı ve bugünkü anlamıyla kitaplar üstüne alınan notlara benzetebileceğimiz tal’îk ile bir kitâb telif türü olan hâşiye gibi yazım tarzlarının da farkı anlaşılmış oldu. Çünkü ta’lîk anlık düşüncelerdir, kitâbı mütalaa ederken akla gelen üstüne derinliğiyle birlikte düşünülmemiş hızlı düşüncelerdir. Osmanlı uleması bu ta’lîklere bazen derkenar da demişlerdir. Ta’lîk tarzındaki yazımda her zaman fikirler kristalleşme ve berraklaşma seviyesine gelmez. Bunun delillerinden birisi de ta’lîk tarzı eserlerde sonu başından farklı şeyler söyleyen ifadeler veya nakiller bulunabilir. Bu tür kısmi bir çelişki ta’lîk tarzında mazur görünebilir, çünkü hedef kitâb telifi değil anlık düşüncelerin kayıt altına alınmasıdır. Bu yüzden hacmi ne kadar fazla olursa olsun rahle ehline göre ta’lîkler kitâb olarak anılmazlar. Ancak ta’lîk sahibi bu anlık notlarını gözden geçirip üstüne düşünürse, bazılarını çıkarıp bazı hususlar eklerse, fikirlerini olgunlaştırıp yekpare halde ta’lîk eserini beyaza çekerse o zaman bu esere hâşiye kitâbı denebilir.

Birinci mukaddimeyi nihayete erdirmeden önce bu hususla alakalı bir faideye değinmeyi uygun görüyoruz. Üstadlar bazen kitâbın hacminin kısalığına işaret etmek için ona risâle ismini ıtlak ederler. Bu anlamıyla kitâb ile risâle arasında izâfî şekilde hacim üzerinden bir farklılık mülâhaza edildiği de düşünülebilir. Bazen de rahle ehli eserin hacminin kısalığına işaret etmek için değil, belli bir ilimdeki tek bir konuyu ele alacağına işaret etmek için bazı kitâblara risâle ismini ıtlak etmektedir. Tüm bu isimler lafzen müşterektir ve farklı farklı anlamlara delalet eder.

Tüm bunlarla anlaşıldı ki risâle ıstılahı iki farklı mana için kullanılmaktadır: i) hacmi ufak eser. Risâlelerin ufak hacimli olmasının rahle için iki önemli anlamı bulunmaktadır: a- talebelerin rahatlıkla ezber yapacağı bir formatta olması, b- risâledeki her bir detay sahibinin zihnindeki kristal anlam dünyasının bir parçasına delalet ettiği için bu ufak ve yoğun metnin talebeyle buluşması için şerh edilerek tabir yerindeyse müellifin zihin dünyasının ara sokaklarında bir gezintiye çıkmak. Bu iki meziyeti kendinde bulundurup İslam tarihi boyunca rahlenin şekillenmesine etki etmiş en mühin örnek ise İmam Kâtibî’nin

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

(Allah makamını âlî eylesin) *er-Risâletü's-Şemsiyye* eseridir. ii) Müstakil bir ilimdeki tek bir meseleyi ele alan eser. Bu anlamıyla risâlenin illaki ufak hacimli olması gerekmez. Temelde tek bir meseleyi ele almış olmayı hedeflemesi kafidir. Bu tür eserlere verilebilecek en güzel örnekler ise İmamlarımız Devvânî, İbn Kemâl Paşa ve Taşköprizâde gibi zâtların İsbât-ı Vâcib, Zihni Varlık ve Kader meselesi gibi konularda yazdıkları eserlerdir. Bu eserler hacim olarak birçok müstakil kitâbdan bile daha kalın olmalarına rağmen sırf müstakil bir ilimdeki tek bir meseleyi ele aldıkları için risâle olarak isimlendirilmişlerdir. Bu eserler ikinci anlamıyla risâle olsalar bile ilk anlamıyla risâle değildirler. Hakeza *er-Risâletü's-Şemsiyye* de ilk anlamıyla risâle olsa da ikinci anlamıyla risâle değildir. Her iki anlamda da risâleye örnek olabilecek eserler ise İmam Gelenbevî'nin (rahimehullah) *İmtihân Risâleleri*'ndeki metinler gösterilebilir. Bu nedenle risâle isminin her iki anlamı arasında 'umûm husûs min vechin olduğu izahtan varestedir.

Nasıl ki risâle isminin farklı anlamlara geldiği anlaşıldıysa, benzer şekilde kitâb isminin de birden fazla anlama geldiği de böylece anlaşılmış oldu. Özetle kitâb isminin dört farklı anlama ıtlak edildiği söylenebilir: i) yazılı olan her şey. Bu anlam lüğavî anlamıdır ve rahle ehlinin indinde yeri yoktur. ii) yukarıda tafsilatıyla geçtiği üzere müellifin zihnindeki berrak yekpare anlam dünyasına delalet eden yazılı metin. Rahle ehlinin asıl ve yaygın kullanımı budur. iii) hacimli eser. Bu anlamıyla kitâb, risâlenin birinci anlamının mukabili olarak kullanılır. Dolayısıyla şerh anlamına müradif anlamda kullanılmaktadır. iv) müstakil bir ilimdeki hemen her meseleyi (veya muhatap okur kitlesi olan kişilerin müstevasına göre hemen her meseleyi) kapsayan eser. Bu anlamıyla kitâb da risâlenin ikinci anlamına mukabil kullanılır. Dördüncü anlamıyla kitâbın hacimli olup olmaması önemli değildir. Şayet bu meziyetinin yanı sıra bir de hacimli olursa rahle ehlinin indinde ona çoğu zaman “mutavvel” ismi ıtlak olunur. Tıpkı risâlenin iki anlamı arasında 'umûm husûs min vechin olması gibi kitâbın da üçüncü ve dördüncü anlamları arasında 'umûm husûs min vechin vardır. İkinci anlamıyla kitâb ise hem risâlenin her iki anlamından hem de kitâbın üçüncü ve dördüncü anlamından mutlak eamm olmak durumundadır. Lüğavî kitâb ise hepsinden mutlak eammdır.

İkinci Mukaddime: Kitap Mâhiyetinin Beyanı

Kitâb mâhiyetinin rahle ehline göre anlamları hakkında tafsilatıyla konuştuğumuza göre şimdi bugün kendisine kitap ismi ıtlak olunan mâhiyetin beyanına geçebiliriz. Bu konuda Kara hocanın çalışmasındaki literatür ve sözlük taraması oldukça faydalıdır. Hem gereksiz

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

tekrara düşmek istemediğimden hem de Rasulullah’ın misafiri olduğum şu günlerde akademik konularda okumalar yaparak hâtırımı kirletmek istemediğimden bu ikinci mukaddimede Kara hocanın yazısının bir özetine aşağıdaki paragrafta yer verip devamında da bunun değerlendirmesi ve kritiğini kendi indimden serdedeceğim. Bu sayede hem güncel zamanda kullandığımız kitap mâhiyetinin anlamı hem de bunun kökenleri hakkında bir takrir yapmaya çalışacağım.

Farklı sözlüklerde ve kaynaklarda bugün kendisine kitap denilen anlamın tanımı hakkında çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Söz konusu çeşitli tanımların ufak farklılıklarının yanı sıra iki hususun gerekliliği hakkında bir genel geçer kanıya sahip oldukları görülmektedir: 1- kendisine kitap denilecek nesne yazılı bir metin olmalıdır (yazının fiziksel kâğıdın üzerinde olması veya dijital ortamda temsil ediliyor olması bu aşamada önemli değildir), 2- belli bir hacmi kapsayacak kalınlıkta olması. İlgili tanımların bu iki husus hakkında icmâ etmesinden hareketle bugün kitap olarak tasavvur edilen mefhûmun mâhiyetinin bu iki cüzden oluştuğunu söylemek mümkündür.

Kitap mâhiyetinin ilk cüzü olan yazılı olma şartı son derece anlaşılır ve ölçülebilir bir kriterdir. Ancak belli bir yekûnu kapsayacak hacimde olmanın sınırı ne olabilir? Bunu ölçecek veya belirleyecek bir kriter var mıdır? Bir sayfalık bir yazılı metin ne kadar yoğun olursa olsun ve ne denli derin tartışmalar barındırırsa barındırsın bu şartı sağlamayacağı aşikardır. Ancak bunu nerede başlatmak gerekir? Örneğin 10 sayfa yeterli midir? Bugün bir kitapçıdan kitap almak istediğimizde 10 sayfalık bir kitap bulmak mümkün değildir? 10 sayfalık bir metin, eğer yeterli akademik şartları sağlamışsa, en iyi ihtimalle makale olabilir. Peki 50 sayfa bu sınırı çizmek için yeterli midir? Bu sayfada kitapları kitapçının raflarında bulmak mümkündür. Örneğin Heidegger’in *Nedir Bu Felsefe* eserini müstakil bir kitap olarak kitapçıdan satın alabiliriz.[5] Bu eser kitapçı rafındaki haliyle 52 sayfa kadardır ve yayınevinin bilgileri, mütercim önsözü vs çıkarırsak 30 sayfanın altına düşmektedir. Ancak bu duruma rağmen onu kitapçıdan satın alabiliyoruz. Bu durumda kitap için gerekli olan hacim kaç sayfa olmalıdır? Heidegger ve benzeri örneklerden hareketle bunu 30 veya 50 olarak tayin edebilir miyiz? Açıkçası bugün yazılan akademik makalelerin hemen hepsi yaklaşık olarak 30 sayfalık bir hacme tekabül eder. Eğer 30 sayfa sınırına ulaşan her yazılı metne kitap diyeceksek bu durumda hemen her makaleye kitap dememiz gerekecektir. Kaldı ki Heidegger’in *Nedir Bu Felsefe* ve *Nedenin Neliği* gibi 30-50 sayfalık kitaplarından çok daha uzun örneğin 70 sayfa veya 110 sayfalık yüzlerce makale bulmak mümkündür.

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

Kültürel olarak tüm makalelerin kitap olmadığını bildiğimize göre kitap mâhiyetinin cüzü olan “belirli bir hacme sahip olma” şartını nasıl netleştireceğimiz bir muamma. Tek başına sayfa sayısı üzerinden gidince bu konuyu açıklığa kavuşturamadığımız ortada. O zaman burada belirli bir hacmi yakalama şartını tek başına sayfa sayısı ile tayin etmeye çalışmak eksik olacaktır. Sayfa sayısı belli bir yekûna ulaştığında şayet onu ticari bir meta olarak pazarlayabiliyorsak o zaman gerekli olan hacimli olma şartı sağlanmış oluyor. Heidegger gibi önemli bir ismin görece kısa yazıları bile (tamamen Heidegger’in isminin pazarlama gücü olduğu için) iki kapak arasında basıldığında satılabilme potansiyeline sahip olduğu için kitapçada onu bulabiliyoruz. Öte yandan tanınmayan ve/ya önemi olmayan alelade bir akademisyenin 110 sayfalık bir makalesi hacim olarak Heidegger’in çalışmasının üç katı kadar olsa bile pazarlanabilme potansiyeli olmadığı için onu kitapçının raflarında göremiyoruz.

Kitap mâhiyetinin cüzü olan hacmin ölçütünün “ticari meta olmaya kabil” olduğunu tespit ettiğimize göre ikinci mukaddimeyi de nihayete erdirmeden önce özet olarak kitap mâhiyetinin cüzlerini net bir şekilde son defa ifade etmek gerekir. Kitap mâhiyetini tekavvum ettiren cüzler iki adettir: 1- yazılı metin olması, 2- söz konusu yazılı metnin ticari bir meta olarak pazarlanmaya uygun miktarda bir yekûna sahip olması. Bugün bu iki vasfı barındıran nesneye kitap diyoruz. Barındırmayana ise yakın zamana kadar kitap demiyorduk. Ancak son zamanlarda ticari meta olma vasfı yazılı metin vasfına galip geldiği için özellikle küçük çocuklar için yapılan “boyama kitabı” tarzı şeyler yazılı metin içermese bile kitap isminin ferdi olarak anılmaktadır. Dolayısıyla XXI. yüzyıl şartları içinde, yazılı metin şartını da “yazılı ve çizili” şeklinde revize etmek gerekecektir.

İspat Sadedinde Olunan Kaziyyenin Beyanı:

Bir kaziyyenin doğru olup olmadığı iki şekilde belirlenebilir. Birinci yol, nazarî olan bir kaziyyenin ispatı için bir kıyas ve/ya kıyas silsilesi zikrederek onun doğru olduğunu göstermek şeklinde olabilir. Diğer yol ise kaziyyede mezkûr olan tarafların tasavvurlarını beyân ederek aradaki nisbetin zarûrî olduğuna tenbihte bulunmak. Bizim burada ispatının sadedinde olduğumuz kaziyyenin doğruluğunu ortaya koymak için ikinci yol kâfidir. Her iki mukaddimede zikredilen kitâb ve kitap mâhiyetlerinin cüzlerine dair beyân yerine geldiyse o zaman “Rahle menhecinde ıstılah olan ‘kitâb’ ile bugün kullanılan ve ticari bir meta halini alan ‘kitap’ lafızlarının mefhûmları arasında ‘umûm husûs min vechin vardır” kaziyesinin doğruluğunun ortaya çıktığından bahsedebiliriz. Hem kitâb hem de kitap mâhiyeti “yazılı

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

metin” olma şartını sağladıkları için bu cüzde müşterektirler. Öte yandan ticari bir meta hacmine ulaştıktan sonra zihinde kristalleşen yekpare anlamlara işaret etsin veya etmesin bir yazılı metne kitap isminin verildiğini görebiliyoruz. Örneğin şiir kitabı veya bir kişinin farklı zamanlarda farklı konulara dair rast gele hissiyatını yazdığı denemelerin toplamı olan bir esere de “deneme kitabı”, veya bir akademisyen tarafından belli bir başlık altında derlenen ve aslında birbiriyle çoğu zaman düşünsel birlikteliği olmayan (hatta çoğu zaman yazarların fikri açısından yazarların birbiriyle çelişen şeyler savunduğu) editoryal kitaplar bulmak mümkündür. Çünkü bunların hepsi hem yazılı metin hem de ticari meta değeri taşıyor. Öte yandan şiir, deneme derlemesi veya editoryal derleme, zihinde berraklaşmış ve yekpare hale gelmiş bir fikir dünyasında delalet etmediği için, kitâb mâhiyetinin fertleri olarak görülemez. Buna rağmen ticari bir meta değeri olmasa bile tek sayfalık birçok metin ve risâle ise rahle ehline göre kitâb mâhiyetinin ferdi olarak sayılmaktadır. Kitâb ve kitap mâhiyetinin farkını tek bir eser görmek istersek İmam Gelenbevî’nin (Allah O’nun makamını âlî eylesin) *İmtihân Risâleleri* buna çok güzel bir örnektir. Yukarıda da beyân olunduğu üzere bu mecmuanın içindeki risâlelerin her biri tek tek kitâb mâhiyetinin cüzü sayılsa bile bunların toplamı olan mecmuanın kendisi ise kitâb değildir, mecmuadır. Ancak bu risâleler birkaç hafta önce Türkçeye tercüme edildi ve benzer bir isimle şu anda kitapçılarda satılmaktadır.

Şayet kitâbın ikinci anlamı ile kitap mâhiyetleri arasında ‘umûm husûs min vechin olduğunu anladıysak kıyas ile üçüncü ve dördüncü anlamlarıyla kitap mâhiyeti arasında da ‘umûm husûs min vechin olduğu çok kolay anlaşılacaktır. Daha fazla tatvil bu makam için uygun değildir.

İkinci Fasıl: Küllî Bir Okuma Adâbının Keyfiyyetini İhtiva Eden Bir Fasıldır

Birinci fasıl tümüyle tamamlandığına göre kitâb ve kitap mâhiyetlerinin neliği vuzuha kavuştu. Şimdi kitâbın ne olduğunu bildiğimize göre onunla nasıl irtibat kuracağımızı tayin etmemiz gerekecektir. Bunun için “kitâbları nasıl okumalıyız?” sorusunu sorup küllî bir okuma adâbı vazetmeliyiz. Adâb ilimleri çoktur. Münâzara, mütalaa ve hilaf gibi... Bu da onlardan biridir. Tüm bunlardan sonra, bu faslın medarı ilel-i erba’ayı kitâb mâhiyetleriyle kuracağımız irtibatın tahakkukuna tatbik etmekten ibarettir.

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

Dört illet kavramı çok uzun süredir ilim ve hikmetin mesâilleri arasında yer almıştır. İlet nazariyyesinin felsefenin diğer dallarıyla olan karmaşık ilişkisi şimdilik görmezden gelinirse, bu fasılda onun en genel anlamıyla hemen her etkinliğe uygulanabilecek bir okuma biçimi olduğu ortaya konacaktır. Bu sayede kristal bir anlam dünyası anlamına da gelen kitâblarla nasıl sahih bir irtibat kurulacağı da küllî bir okuma adâbı üzerinden gösterilmeye çalışılacaktır.

Bir eylemin gerçekleşmesi için gerekli malzemeler, kaynaklar ve unsurlar o fiilin *mâddî illet*idir. Telif edilen kitâb, ister bir ilme dair tüm meseleleri kapsasın isterse de müstakil bir ilme dair tek bir meseleyi detaylıca incelesin ilmî bir mevzû ve/ya mesele etrafında şekillenmelidir. Başka bir deyişle rahle ehline göre ilmî olmayan bir kitâb olamaz. Aksi taktirde fikirlerin berraklaşıp kristalleşmesi söz konusu olmaz. Telif edilen kitâb hangi ilim hakkındaysa o ilmin kaynakları ve unsurları o ilmin *maddî illet*leri olacaktır. Örneğin nahiv ilmine dair telif yapılacaksa cahiliye şiirleriyle İslam’ın ilk yüz elli yılındaki bazı şairlerin divanları, Arap kabilelerinin sözleri, ayetler ve belli bir noktaya kadar hadisler bu ilmin maddî illetleridir. Benzer şekilde sarf-ı ekber ilminin *maddî illet*leri ise lügatteki kelime kökleridir.

Şu an 7 Zilkaade, az önce Fahr-ı Kâinât Efendimizin yanında yatsı namazımızı kıldık. Altı yedi saat sonra bu mübarek beldeleleri terk etmek gerekecek. İki hafta önce Medine’den Mekke’ye gittikten sonra geçen çarşamba tekrar Medine’ye dönmek nasip olmuştu. Bu aradaki zaman diliminde birçok meşguliyet bu hediye tamamlamaya engel oldu. Sonuna geldiğim bu risâlenin kalan kısmının müsveddesi de dört sayfa kadar tutuyordu. Belki yarım saat oturup baksam tamamlamak nasip olacak. Ancak kalpte hüznün gözde yaş varken ittirerek yazıya devam etmek eziyete dönüşüyor. Hüznü kedere çeviren şey ise firâk hüznü değil, olan vakti hakkıyla ifa etmemiş olma hüznü. Habîb-i Kibriyâ’nın ayaklarına günahlarım, hasta kalbim ve emelleri taşımaktan aciz bedenimle gelmişim. Hiçbir şey değişmediği gibi belki günahlarım ve kalp hastalıklarım arttı. Haşa bu kesinlikle ev sahibinin cömertliğinde bir noksan değildi. Musluklar dâimen açık olsa da testinin ağzı kapalı oldu mu içeri ne dolabilir ki? Hem Fahr-ı Kâinât Efendimiz’e tam ve mükemmel bir hediyeye vermek benim gibi nakıs birinin haddine mi ki? Tüm bu düşünceler hüznümü arttırdı. Benim gibi eksik birine yakışan eksik hediyeye sunmaktı. Kerem sahibine karşı acımızın ve muhtaciyetimizin bâkî kalması niyazıyla...

“Kitâb” ile Kitap Mâhiyetlerinin Farkı ve Küllî Bir Okuma Adâbı Meselelerini İhtiva Eden Bir Risâle

Müellif : Muhammet Maşuk Aktaş

Yayın Yeri : İKÂN Blog

[1] Malumdur ki bu makamda “mukaddime” ile kastedilen kıyasın indirac ettiği kazıyyeler değil, bilakis “bir şeyin başlangıcının kendisine tevakkuf ettiği husus” anlamıdır. Bu nedenle bize karşı “mâhiyetin beyânı mukaddime değil, tasavvurdur” şeklinde bir itiraza mahal yoktur.

[2] Bu metnin buraya kadar olan kısmını 14 Şevvâl 1446 tarihinde Cân-ı Cânân Efendimizin ayaklarının dibinde yazmıştım. Müteakib 6 gün boyunca ardından hiç bakamadım. Gecenin şu saatlerinde 21 Şevval’da bulunuyorum. Muhtemelen yarın akşam En Güzel’i bağrında tutan topraklardan ayrılmam gerekecek. Gitmeden hediymi tamamlamak muradıyla tekrar yazının başına oturdum. Allah’tan tekrardan ve her daim muvaffakiyet niyaz ediyorum.

[3] Tekrar ve yeniden Bismillah. O’ndan muvaffakiyet ister, O’na sığınırız.

[4] Bu mukaddimenin sonunda rahle ehlinin indinde de kitâb mâhiyetinin bir e’amm bir de ehass anlamı olduğuna işaret edilecektir. Bu e’amm anlamıyla risâleler de birer kitâbdır. Ancak ehass anlama göre kitâb, risâle ve ta’lîklerin mukabilidir. Dolayısıyla Gelenbevî’nin (Allah O’ndan razı olsun) risâleleri de birinci anlamıyla kitâbdır.

[5] Burada Heidegger’in bu metni kitap olarak yazdığını iddia etmiyorum. Ancak Türkçe tercümesiyle birlikte yayınevi ve mütercim ona müstakil kitap muamelesi yapıyor. Ben burada bu hususi muamelenin nedenleri üzerine fikir yürütmeye çalışıyorum.